

СЕКЦІЯ ХХІ. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ШРИФТОВОЇ ГАРНІТУРИ

Галишич Руслан Ярославович

ORCID ID: 0000-0002-2459-7580

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну та
основ архітектури Інституту архітектури та дизайну
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Лучейко Вікторія Ігорівна

ORCID ID: 0000-0002-7098-0054

студентка 4 курсу бакалавру Інституту архітектури та дизайну
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Мер'є Ольга Валеріївна

ORCID ID: 0000-0002-4178-2286

кандидат архітектури, доцент кафедри дизайну та
основ архітектури Інституту архітектури та дизайну
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Визначено актуальність розвитку українських шрифтових гарнітур різних видах сучасного графічного дизайну методами: емпіричних досліджень (застосовано анкетування мешканців України на основі авторської анкети, методику аналізу на основі моделі AIDA й гештальт-психології); камеральних досліджень (містили комплексне дослідження бібліографії за тематикою дослідження з її аналізом і систематизацією щодо розвитку українських шрифтів у дизайні); застосування системного підходу, що полягав у комплексному дослідженні як єдиного цілого типографіки, шрифтових каліграфічних композицій, способів і засобів формотворення шрифту, його характеристики й застосування в графічному дизайні поліграфічної продукції; порівняльного аналізу. Виявлено основні засоби й способи формотворення шрифтових українських гарнітур. Досліджено, що є велика потреба у розвитку української шрифтової гарнітури; унікальність і креативність сучасних шрифтів притягує увагу людини, викликає в неї інтерес, бажання та закликає до дій; формотворення української шрифтової гарнітури закладає у дизайн певний сенс, настрій та ідентифікує; сучасна українська гарнітура акцентує на собі увагу внаслідок використання притаманним особливостям українських шрифтів у поєднанні з сучасним баченням. Згідно з результатами емпіричних досліджень встановлено, що українська шрифтова гарнітура користується великим попитом. Вона є сучасна та подобається людям. Шрифтову гарнітуру потрібно розвивати та популяризувати на нових рівнях.

Постановка проблеми. Незважаючи на активний розвиток шрифтового дизайну в Україні й зростання ринкових вимог до нового, особливого та відмінного від російської кирилиці дизайну, досі українськими науковцями не здійснено ґрунтовних наукових досліджень щодо розвитку українських шрифтових гарнітур. Сучасних та якісних кирилических гарнітур є надзвичайно мала кількість. Значна

частка шрифтових гарнітур потребує дослідження їх історії, модернізації та ролі в формуванні на подальший розвиток графічного дизайну в Україні в цілому.

Аналіз досліджень. Українські шрифти досліджували: творець модерної української графіки Г. Нарбут (Нарбут, 2020); історію українських друкарських шрифтів: шляхи їх становлення та розвитку Я. Куць (Куць, 2002). Дослідженням українських шрифтів, їхній вплив і розвиток дослідив український художник-графік В. Чебанік (Чебанік, 2007). Валуєнко Б. В. (Валуєнко 1986) вивчав сучасні українські шрифти та їх особливості. Такі каліографи як: Куць Я., Хамула (Куць, Хамула, 2006) висвітлювати таку позицію, що у кожній мові – має бути свої букви. Адже шрифт у багатьох різних народів світу є їхньою національною рисою, яка відповідає за настрій, характер мову типографіки. Мітченко В. С. (Мітченко 2016) досліджував українську абетку, її формотворчий характер. Сьогодні дослідники описують та наголошують на основних засобах і способах українських шрифтів: Г. Задніпрський (Задніпрський, 2018), О. Умпелева (Умпелева, 2019), А. Чекаль (Чекаль). Меншість дослідників приділяли увагу саме модернізації, способам формотворення шрифту, їхньому впливу на сучасний графічний дизайн, їх місцю та значення для українського мистецтва.

Мета статті – введення в науковий обіг певних фактів та раціональних матеріалів про розвиток української шрифтової гарнітури в сучасному графічному дизайні. Основне завдання – вияснити головні принципи, способи і засоби розвитку української шрифтової гарнітури в типографіці графічного дизайну; визначити актуальність української шрифтової гарнітури в графічному дизайні різними способами наукових досліджень; обґрунтувати основні тенденції, які застосовуються сучасними українськими дизайнерами у створенні композиційних вирішень типографіки з використанням модерної шрифтової гарнітури; дослідити, яким чином розвивається українські шрифтові гарнітури, використовуються та взаємодіють в сучасному графічному дизайні.

Виклад основного матеріалу. Унікальна шрифтова українська гарнітура, на даний час стає все більш і більш популярна та користується попитом. Особливість національного шрифту закладаються у формі шрифтових гарнітур. Які беруть свої початки з Київської Русі, у рукописах. Головними їхніми ознаками є наявність декоративних елементів у деяких літерах, точне накреслення, різні розміри та ширший ніж у латиниці. Особливо відрізнялися своїм розміром та декоративністю перші літери в абзаці. Напівуставний шрифт здобув нахилу. Одним із різновидів напівуставу був побіжний напівустав. Саме ці шрифти, увійшли в основу усіх українських шрифтових форм. Українська графіка з використанням минулої спадщини, відображається у роботах Грегора Нарбута. Ним було створено кілька українських гарнітур, які ґрунтувалися на вивченні та освоєнні українських традицій. Завдяки роботам Нарбута разом з учнями можна виділити основні принципи цих шрифтів. Перше з яких є пропорційне відношення ширини до висоти стійок. Формотворча сітка вільна, криволінійна. Присутня гармонійність мас, та наявні декоративні елементи, які надають емоцій та особливого художнього забарвлення. Еліпси, параболи, гіперболи, покладені в основу знаків. О. Юнак і В. Фатальчук в 40-50 роках ХХ ст. стали авторами кількох українських гарнітур, які є характерними та унікальними.

Варто звернути увагу на те, що креслярські інструменти псують унікальність української гарнітури. Через використання прямолінійних сіток, циркульність форми та однаковий розмір. Наслідком того є втрачання українських шрифтових форм і втрати певної притаманної виразності, яка надає емоційного характеру літері.

Знаний графік Куць Я. Й. займається створенням новітніх українських друкованих шрифтів, у його розробці на патентування п'ять нових українських друкованих гарнітур шрифтів: «Данко», «Львівський», «Голоско», «Нарис», «Елегія». Спостерігаємо, що у трьох останніх є чіткий зв'язок із історичною українською

орнаментикою та каліграфією. Він розробив на основі шрифту «Нарис» дизайн єдиного в Україні видання, зробленого з нуля, створення шрифту. Це було видання «Кобзаря» з новим українським шрифтом. Графік зазначав, що на даному етапі переосмислення та створення нової модерної української держави вагоме значення має відродження та розвиток нашої мови, букв, шрифтів котрі виконують роль розповсюдження, популяризації та само ідентифікації. Адже буква у сьогоденні комп'ютерно-цифрова, нематеріально-ефемерна, електронна, цифрова субстанція, яку за допомогою друкованої форми зберігаємо і передаємо її у часі. Володіючи великою культурною спадщиною, наші шрифти повинні відтворювати нашу історію багатства та процвітання за допомогою слова. Як наслідок того, бачимо велику потребу у створенні та нових українських шрифтових гарнітур. Для автентичності нашої країни краї необхідним є впровадження українських шрифтів, адже це наш код нації, наш символ.

Однією з помітних особливостей модернізації усіх графіків – потяг до інтерпретації історичних форм літер та створення власної кирилиці, відмінної від російської. Що відповідно до того зробив відомий професор В. Чебанник розробивши шрифт «Рутенію», яка основана на традиціях руської доби та козацтва. Своєю працею він вдихнув нове життя в українську абетку, модернізувавши її, залишивши історичний корінь. У своїх розроблених вісімнадцяти шрифтових гарнітурах схиляється до рукописного характеру, але як набірні гарнітури для практичного впровадження в життя. Кожна буква має свою історію, своє значення, які разом із цим формують сучасне без втрати найголовнішого само ідентифікації нації.

Слід зазначити також про численні праці Бориса Валуєнка, в основу яких ввійшли теми про шрифти в сучасних книжкових виданнях. Адже шрифт – це художньо-візуальне оформлення думки. Відповідно до того, якими засобами композиції користуємося впливає на наш зміст і сприйняття даного матеріалу. У свою чергу буква відображає наші уподобання, думки. Друковані букви передають це все на папері нашим поколінням і потребують сучасного перегляду та переосмислення. Певні особливості гарнітури та стильові особливості послужать їм у цьому.

Український каліграф, художник-графік, дизайнер шрифту Мітченко В. С. є спеціалістом у своїй справі, також написав відому статтю про нову графіку абетки запропоновану вже вище згаданим В. Чебанником. Мітченко дослідив вплив ритміки на рядок, зробив аналіз елементів літер. Закликає до повернення базування на кириличний шрифт у поєднанні з давніми та сучасними нахилами, в додаток до того осучаснити шрифт надавши європейської сучасної пластики.

Новий етап модернізації українських шрифтових гарнітур розвивається останні двадцять років досить активно і з кожним разом усвідомлюється важливість на значення для культури. Одномудці з сфери шрифтового мистецтва, дизайну, культури Організовували різні виставки, тим самим вони популяризували українську шрифтову графіку. На цих зустрічах стикалися молоді й старші шрифтовики, які ділилися досвідом та своїми поглядами. Модернізація на цьому не зупиняється, все більше і більше шрифтовиків працюють над тим, щоб зробити українську гарнітуру сучасною, привабливою, при цьому не втративши свої віковічні зв'язки.

Завдяки молодим та талановитим шрифтовикам українська гарнітура стає популярна та має попит у світі. Каліграф Кирило Ткачов є засновником студії «АльфаБраво», де разом з командою розробляють українські сучасні шрифти.

Шрифти розроблені Андрієм Шевченком є дуже гармонійні, досягнуті завдяки експериментам з формами літер. Гарнітура Bandera Pro є розбірливим, стильним шрифтом, включає в себе різні насиченості має у прямому та курсивному варіантах. А також є доступна для великої кількості мов. Наступним є гротеск Siaside у різних варіантах насиченості, який є втіленням елегантності та вишуканості. На основі українського скоропису створена гарнітура AndriyScript. Акцидентний шрифт з своїм

особливим характером та сучасністю. Гарнітури розроблені Дмитром Растворцевом є одні з найбільш яскравих шрифтів. Найпопулярніший його шрифт є креативний DR Kruk, якому притаманні гострота, контрастність, засічки брусками, оригінальність та харизматичність. Варто зазначити що, а конкурсі в Японії Morisawa Type Design Competition цей шрифт був відзначений відзнакою. Шрифтова гарнітура наступних двох шрифтів: DR Krokodila і DR Agu, має динамічна та має грайливий характер.

Українська словитня «АльфаБраво» працює над створенням сучасної української гарнітури. Найпопулярнішою і найбільш відомішою їхньою розробкою є RockStar – гротеск, який має 36 накресленнях. Особливості стилю: створений на старих гротесках, чудово підійде для дизайну журналів, книг, бркіндингу. Також є відоме шрифтова гарнітура Aleksa, що є страманим гротеском з поєднанням грайливих українських форм 20 століття. Незвичного вигляду шрифту додає контрастність, тим самим роблячи його гармонійним та динамічним. У цій гарнітурі є курсиви і 9 насиченостей. Almaz – це геометричний гротеск, сучасний, оснований та українському модернізмі. Йому притаманна динамічність та авангардний характер літер. Monofontis є сучасним акцидентним гротеском. Гарнітура є оригінальна своїми деталями та витонченістю з унікальним характером. Monofontis має підтримку різних форм та різні насиченості.

Компанії словолитня Mint Type та Pepper Type є також українськими шрифтовими студіями, які займаються вдосконаленням та вводять новизну в українські шрифти. Прикладами їхніх шрифтових гарнітур є Skema Pro та Assia Variable.

Українська студія «Апостроф» шрифтів заснована Віктором Харинов і Костянтином Головаченко, працює над розробкою забутих шрифтів, їхня мета відновити, оновити та адаптувати у сучасність. Ще у студії досліджують та публікують багато корисної інформації про шрифти та типографіку. Всім відома Хоменківська гарнітура була закінчена Василем Хоменком, яка втілювала набутих традиції шрифтів не відмовляючись від асиметричних засічок. Це була гарнітура з характером українським довгий час. Генадій Заречнюк зробив сучасну, опрацьовану та сучасну електронну версію. Ця версія відповідає всім вимогам, повноцінного та якісного шрифту.

Український шрифтовий дизайн є на підйомі, завдяки молодому поколінню. Вони прагнуть поєднувати українську класичну гарнітуру з модерними елементами, тим самим створювати нове, цікаве українське. Причинами розвитку шрифтового дизайну є те, що появляються нові амбітні шрифтовики, зростає попит на цей напрям та доступ до знань і освіти. Надихають молодих авторів історичні українські зразки, відштовхуючись від них вони отримують щось дуже цікаве з певним характером. Вивчаючи шрифти, розумієш як багато символів у них вкладено і яку глибоку історію вони несуть. Сучасна гарнітура схильна до індивідуалізації з порушенням правил і норм. Щоб створити щось унікальне треба шукати нові підходи, дивитися туди куди мало хто дивиться, вглядатися у буденні навіть речі, але по-новому, досліджувати роботи авторів, як сучасник так і давно забутих. Історія українських шрифтів є унікальна з цілою купою цікавих фактів. Тому чим більш свідомими люди стають, тим більш вони зацікавлені у вивченні своїх початків, у бажанні модернізувати та просувати у світ, популяризувати свою багату культуру. Попит на нестандартні розробки з кожним роком дедалі більший і це не може не тішити, ми на правильному шляху. Говоримо українською, пишемо українською, творимо українське середовище за допомогою української шрифтової гарнітури. Для більшої зацікавленості споживачі модернізація шрифтів це запорука до успіху.

Результати анкетування. Для визначення стану актуальності розвитку української шрифтової гарнітури Вікторією Лучейко під керівництвом Ольги Мер'є було укладено анкету й проведено анкетування серед мешканців України з

подальшою систематизацією даних (рис. 1). Зокрема, в дослідженні взяли участь 45 осіб із різних міст України у віці від 15 до 65 років. Серед респондентів більшість були чоловіки (60 %), жінки становили 40 %, вікова категорія більшості опитаних становила від 15-25 років (40 %), 25-35 років (20 %), 55-65 роки (10 %), вік решти респондентів коливався від 45 до 55 років. Згідно з опитуванням, усім респондентам подобається українська шрифтова гарнітура (100 %), більшість вважає, що потрібно і надалі розвивати українську шрифтову гарнітуру (90 %), також більша частина відповіла що часто зустрічають українські шрифти (60 %). 60 % опитуваних зазначили, що воно помічають розвиток української шрифтової гарнітури, 40 % відповіли, що не знають. На запитання про знання українських художників-шрифтовиків, всі відповіли, що не знають жодного. На думку респондентів, українська шрифтова гарнітура є сучасною (70 %), не сучасна (30 %).

Висновки. Уперше введено в науковий обіг фактологічні й аналітичні матеріали про розвиток української шрифтової гарнітури. Авторський внесок співавторів: Р. Галишич – 30 %, В. Лучейко – 40 %, О. Мер'є – 30 %. Визначено, що: 1) унікальність і креативність сучасних українських шрифтових гарнітур притягує увагу людини, викликає в неї інтерес, бажання та закликає до дій; 2) формотворення української шрифтової гарнітури користується попитом серед людей; 3) шрифтова українська гарнітура розвивається та є сучасна; 4) українцям до душі їхні шрифтові гарнітури, оскільки вони користуються попитом серед людей та є більш звичними; 5) багато дизайнерів використовують українську гарнітуру шрифтів, тому її часто можна зустріти у середовищі, на рекламних продукція, поліграфії тощо. Згідно з результатами емпіричних досліджень встановлено, що потрібно більше розказувати та поширювати інформацію про українські шрифтові гарнітури; Знайомити людей із українськими шрифтовиками та з історією наших шрифтів. Встановлено, що зі стрімким розвитком українських гарнітур є актуальним і не припиняє розвиватися. Результати наукового дослідження можуть бути корисними для науки й практики – для подальших досліджень української шрифтової гарнітури дизайнерами й графіками, котрі цікавляться станом її розвитку й використовують у своїх роботах.

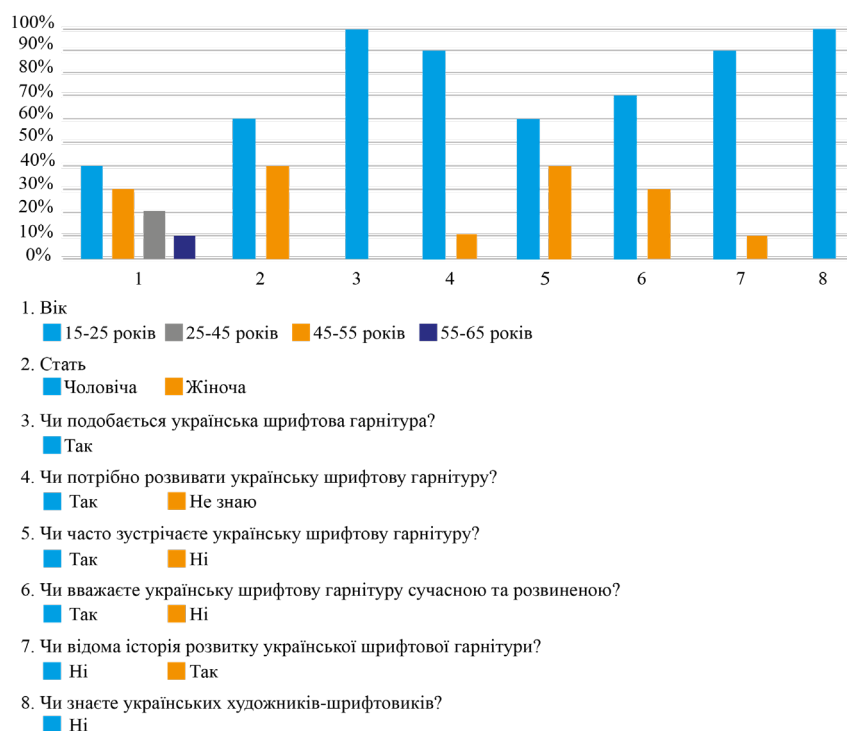

Рис. 1. Діаграма, що відображає результати емпіричних досліджень (анкетування)

Список використаних джерел:

1. Валуєнко Б. В. Сучасний український шрифти. (1968). Мистецтво.
2. Куць Я. (2002). Український друкарський шрифт. Шляхи його становлення та розвитку.
3. Куць Я., Хамула О. (2006). Своїй мові — свою букву. Друкарство. 5. Мітченко В. С. (2016) Абетка української мови: формотворчий аналіз.
4. Українська академія.
5. Хамула О., Куць Я., Дідусь С. (2009). Основи творення кириличних шрифтів. Квалілогія книги.
6. Чебаник В. (2004). Графіка української мови. Абетка. Каталог.
7. Абетка української мови: формотворчий аналіз. file:///C:/Users/%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F/Downloads/Uam_2016_25_10.pdf.
8. Графічні особливості кириличного друкарського шрифту. <https://ksada.org/doc/diss-dudnik.pdf>.
9. Конструктивні та композиційні особливості найвідоміших українських шрифтів. / <https://ua-typography.livejournal.com/13603.html>.
10. Нова креативна хвиля української типографії. <https://telegraf.design/nova-kreatyvna-hvylya-ukrayinskoyi-typografiyi/>.
11. Особливості кириличних гарнітур у дизайні. https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/18100/1/APSD2021_V2_P053-056.pdf 13. Сучасний український шрифтовий дизайн. http://cyreading.blogspot.com/2012/11/blog-post_29.html.
12. Шрифти: найцікавіші українські гарнітури, про які мають знати у світ. <https://chytomo.com/shryfty-na-eksport-najtsikavishi-ukrainski-harnitury-pro-iaki-maiut-znaty-u-sviti/>.